

УДК 347(477)(075.8)

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ФОРМ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН

Завальна Ж. В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правових дисциплін
Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ

Анотація: Статтю присвячено функціям формам договірному регулюванню відносин. Встановлено, що залежно від мети та наміру учасників регулювання в деяких формах договірному регулюванню, інформаційна функція може превалювати над регулятивною, охоронною та комунікативною. В такому разі, ефективність регулювання, охорони чи встановлення зав'язків між учасниками відносин знижується. Також відстоюється позиція згідно з якою, інформаційна функція може проявлятися як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях.

Ключові слова: форми договірному регулюванню відносин, договір, функція права, функція договору, функція форми договірному регулюванню відносин, інформаційна функція, захист інтересів, фіксація юридичних фактів.

Анотация: Статья посвящена функциям формам договорного регулирования отношений. Установлено, что в зависимости от цели и намерений участников регулирования, в некоторых формах договорного регулирования, информационная функция может преобладать над регулятивной охранительной, коммуникативной функциями. Как следствие, эффективность регулирования, охраны, или установления коммуникаций снижается. Также отстаивается позиция в соответствии с которой, информационная функция может проявляться как на внутреннем, так и на внешнем уровне.

Ключевые слова: формы договорного регулирования отношений, договор, функция права, функция договора, функция формы договорного регулирования отношений, информационная функция, защита интересов, фиксация юридических фактов.

Annotation: The article deals with the functions of agreement-based regulation forms. It is stated that depending on the objectives and intentions of regulation participants the information function can prevail over regulative protective and communicative functions in some forms of agreement-based regulation. Consequently, the efficiency of regulation, protection or communication decreases. The opinion is also proven according to which the information function can become apparent both at the internal and external levels.

Key words: forms of agreement-based regulation of relations, agreement, function of law, function of an agreement, function of a form of agreement-based regulation of relations, information function, protection of interests, recording of legal facts.

Договірні форми встановлення відносин направлені на задоволення тих інтересів, які зазначаються в самих договорах, домовленостях, угодах тощо. Вважається, в деякій мірі справедливо, що основною функцією форм договірному регулюванню є задоволення інтересів про які домовляються сторони договірному процесу, які відображаються в умовах договору.

Інтереси та потреби можуть бути безпосередньо виражені в умовах договірної форми, але останнім часом все частіше дійсні цілі є прихованими, тобто інтереси однієї із сторін не виражаються прямо в договірній формі, а сам факт укладення договору стає способом відволікти увагу від дійсних інтересів сторін, задоволення яких не може бути досягнутим виконанням цього договору. Форма договірному регулюванню в такому випадку є укладеною «про людське око» і не тягне за собою наслідків, які мали б настати. Але, як правило, про це знає тільки одна сторона, яка прагне використати форму договірному регулюванню відносин для «псевдо» регулювання.

Ось чому, говорячи про ефективність застосування форми договірному регулюванню чи про результати застосування такого регулювання, необхідно оцінювати таке застосування не тільки із точки зору досягнення чи не досягнення цілей очікування, а скоріше ролі такої форми договірному регулюванню в цих відносинах між конкретними сторонами. На скільки положення договору відповідають тим результатам, які виявились на практиці, чи це очікувані та заплановані дії про які зобов'язувались сторони, чи та бездіяльність, яка

охоплюється положеннями статей зафіксованих у домовленостях.

Тобто необхідно відповідати не на те питання чи виконані домовленості переговорів і досягнута мета задекларована у формі договірному регулюванню, а на питання навіщо сторона вдалась до договірному регулюванню. Наразі питання стоїть про виявлення функції форми договірному регулюванню у конкретних відносинах. Ставлячи таким чином питання, є логічним констатація факту, що функції регулювання та охорони для деяких видів форм договірному регулюванню (наприклад – меморандуму) відходять на другий план. Залишається говорити і оцінювати дію (чи не дію) форми договірному регулюванню щодо виконання нею інших функцій, зокрема інформаційної.

Метою статті є підвищення ефективності застосування тих чи інших форм договірному регулюванню відносин у тій чи іншій сфері із врахуванням її специфіки та намірів сторін-учасників відносин. Завданням статті є встановлення об'єктивних проявів інформаційної функції форм договірному регулюванню відносин.

Цілий ряд юристів науковців різних держав та періодів звертали увагу на інформаційну функцію права серед яких Г.Д. Бермен, Б.А. Кістяківський, Ю.Н. Оборотов, Н.М. Оніщенко, Т.Н. Радько, П.М. Рабінович, А.Р. Редлиф-Браун, І.М. Ситар, С.С. Сливка, В.М. Сирих, Л.Р. Сюкияйнен та інші. Право є одним із важливіших засобів накопичення та передання інформації, яке держава та інші суб'єкти правотворення використовують для доведення певних вимог-установок до необмеженого кола осіб, виокремлюючи конкретних суб'єктів чи не встановлюючи будь-яких обмежень. Безумовно,

право виникає, в першу чергу, не як інформатор, а як регулятор суспільних відносин. У суспільстві та державі існує доволі велика кількість інших засобів надання інформації. Але, виникаючи, право, як регулятор відносин, починає виконувати роль засобу інформування. Таким чином, право з самого початку право не передбачається суто для виконання інформаційної функції, але для виконання регулювання право має спочатку проінформувати про певні правової вимоги, норми, заборони, що виставлятимуться до учасників відносин, а вже наступною стадією є безпосередньо побудова відносин за доведеними параметрами.

Право в самих різних формах та інститутах генерує інформацію про явища та інститути суспільства. Право всотує в себе інформацію та формує наукові дефініції, юридичні формули, історичні та життєві свідчення, політичні та правові оцінки, правові рекомендації, заборони, приписи тощо [1]. В подальшому сформовані дефініції, поняття інші елементи права, маючи інформаційне навантаження, самі стають носіями інформації як в загалі в соціумі, так і безпосередньо в правовій системі. Одним із таких носіїв у сучасному суспільстві правової інформації є договір.

Договір відіграє важливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин, тому сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці досить часто досліджують його функції, у тому числі інформаційну. Але, як правило, автори здійснюють аналіз інформаційної функції тільки однієї форми договірної регулювання – договору [2-8]. Так, автори вказують, що інформаційна функція договору полягає в тому, що в результаті укладення договору, здійснюється фіксація волі сторін, які досягли домовленості із приводу умов договору, встановлюються права та обов'язки, таким чином договір несе в собі інформацію для сторін договору [9].

При всьому різнобарв'ї видів договірних відносин та способів їх оформлення пропонуємо не обмежуватись обговоренням функцій тільки договору. Необхідно здійснити загальний аналіз інформаційної функції форм договірної регулювання враховуючи варіативність форм договірної регулювання. Це дасть можливість виявлення ефективності договірної регулювання тих чи інших суспільних відносин, та прояву тих чи інших функцій залежно від застосування форм договірної регулювання.

У сучасній науковій літературі присвяченій цій тематиці, із невеликими варіаціями, як правило, виділяють регулятивну, охоронну, інформаційну, захисну, забезпечувальну функції договору [4, 6, 7, 8]. У цій статті, приділятиметься увага саме інформаційній функції форм договірної регулювання.

Інформаційна функція форм договірної регулювання є ширшою ніж просто фіксація волі сторін та встановлення прав та обов'язків у договорі. З урахуванням ролі та місця договірних відносин, а саме їх поширеності в суспільстві уявляється, що необхідно говорити про договірні форми не тільки як про сукупність інформації для сторін та учасників договірних відносин, але про договірні форми як відбиток суспільних впливів – релігії, моралі,

ідеології, політики, економіки тощо. Тобто, якщо право (мораль, релігія, ідеологія) накопичує в собі інформацію необхідну для існування суспільства, держави взагалі, то форми договірної регулювання, навпаки, виконують роль зворотного зв'язку, відклику учасників договірних відносин на встановлені суспільством правила поведінки і намагання в межах права (моралі, релігії) врівноважити свої інтереси.

Якщо право встановлює загальні норми поведінки (в цьому випадку пересікаються відразу дві функції нормативна та інформаційна), то договірні форми регулювання відносин містять інформацію про правила поведінки, які вироблені, погоджені, встановлені, сприйняті сторонами такого регулювання. У цих положеннях відображаються нормативи поведінки сторін-учасників відносин щодо різного роду обмежень, місця та часу дії правил поведінки, способів охорони та забезпечувальних заходів. Положення форм договірної регулювання повідомляють про сприйняття норм моралі, політичних, ідеологічних, релігійних та інших соціальних нормах, як таких, що набувають певного характеру залежно від цілей та ступеню регулювання відносин.

Сторони, сприймаючи до виконання соціальні норми, своєю волею можуть надати соціальним нормам обов'язковості, а значить надати своїм відносинам юридичного характеру. Або, навпаки, сприймаючи норми моралі, етики, учасники відносин просто підтверджують таке сприйняття, інформуючи суспільство про те, що врегульовані відносини та їх результат не є юридичними. Таким чином, залишаючись поза дією норм законодавства, але в цілому не порушуючи його (наприклад, джентльменські угоди). У таких випадках закладається інформація двох варіантів: або учасники повністю довіряють один одному і відносини довіри не потребують додаткових юридичних засобів забезпечення чи охорони своїх інтересів, досягаючи цілей договірної регулювання добровільно; або сторони не мають за мету переводити відносини в юридичну площину, щоб не зазнавати юридичних санкцій за порушення інтересів контрагента, таким чином ухиляючись від дійсного досягнення цілей договірної регулювання цих відносин.

При аналізі форм договірної регулювання на предмет виконання їх ролі в суспільстві приходимо до висновку, що вони (форми) не тільки мають вплив на відносини між конкретними індивідуальними особами, але й є важливими складовими соціального процесу врівноважування інтересів у суспільстві. Вплив на відносини можна розглядати як щодо конкретних відносин та учасників, так і щодо відносин у суспільстві взагалі.

Вирішення впливу форм договірної регулювання відносин щодо конкретних учасників відносин можна назвати внутрішнім, безпосереднім рівнем функціонування чи вияву функцій договірної регулювання. Щодо суспільних відносин взагалі, то при наявності тих чи інших політичних економічних чи інших факторів, починають доволі часто використовуватись ті чи інші договірні форми. Як результат, доволі частим чи повторюваним встановленням певних правил поведінки на індивідуальному рівні формується певний напрям

договірному регулюванню, який стає важливим для всього суспільства, його розвитку, в тому числі правового регулювання відносин. Такий рівень прояву функції форм договірному регулюванню пропонується вважати зовнішнім.

На кожному із названих рівнів функції договірному регулюванню відносин знаходять своє вираження, яке може проявлятися у декількох варіантах виконаного навантаження. Так само, інформаційна функція має своє вираження на внутрішньому і зовнішньому. Інформаційна функція знаходить своє вираження на внутрішньому рівні у тому, що у договірній формі відбувається: 1) фіксація інформації про суб'єктний склад сторін відносин. Засвідчення юридичного факту представлення сторін на перемовинах тим чи іншим представником сторони; 2) фіксація інформації про визнання певних прав та обов'язків сторін та формування змісту програмної поведінки учасників відносин; 3) фіксація інформації у вигляді понятійного апарату. Одноманітне розуміння термінів може надати підстави для одноманітного тлумачення тексту домовленостей та створення одноманітного уявлення про інститути та явища про які йдеться в перемовинах, таким чином філологічне забезпечення розуміння шляхів досягнення мети договірному регулюванню; 4) встановлення та підтримання відносин, а саме дотримання режимів оголошених у положеннях форм договірному регулюванню.

Інформаційна функція форм договірному регулюванню на зовнішньому рівні здійснює: 1) встановлення та фіксацію стану пріоритетності тих чи інших інтересів суспільних груп, які невдоволені тими чи іншими діючими нормами в суспільстві. Тому, наявність цієї форми договірному регулюванню є показником намагання запобігання конфлікту чи його вирішення; 2) прогнозування, планування, передбачуваність результатів узгодження волевиявлень інтересів та побудови певних режимів для об'єктів, якими цікавляться сторони. Встановлення прийнятних правил поведінки сторін на перспективу; 3) фіксація історичних впливів, стадійності розвитку суспільства (цивілізацій) та основних характеристик держави та їх прояв у договірному регулюванні; 4) відбиток культурних, ментальних, національних особливостей учасників відносин, що врегульовуються в договірному порядку; 5) відбиток політичних, економічних, ідеологічних особливостей середовища, в якому застосовуються форми договірному регулюванню суспільних відносин.

Наведені прояви інформаційної функції можуть відображати характерні риси форм договірному регулюванню, що використовуються для досягнення різних цілей зважаючи на налаштованість самих сторін-учасників відносин. Причому цілі, у сторін одних і тих же відносин можуть як співпадати, так і відрізнятись до діаметрально протилежних залежно від їх намірів. У будь-якому випадку, форма договірному регулюванню виконуватиме регулятивну, охоронну, забезпечувальну, інформаційну функції, але їх співвідношення між собою буде варіюватись.

У випадку коли мета і наміри сторін співпадають у повному обсязі (на скільки це можливо), а сторони погодилися виконувати положення, в наявності форма договірному регулюванню, від якої можна очікувати високого рівня ефективності урегульованості відносин, тобто функція регулювання виходить на перший план. Може бути ситуація коли справжні цілі та наміри однієї сторони не відповідають цілям та намірам іншої, але форма договірному регулюванню все ж таки встановлюється. Це означає, що сторони не в повній мірі поінформовані про цілі і наміри одна одної і очікувати результатів, які передбачаються такою формою в таких відносинах не варто. В цьому випадку, форма договірному регулюванню відносин не виконує в повній мірі функції регулювання, охорони та забезпечення інтересів у відносинах, а ефективність регулювання та охорони їх інтересів учасників відносин істотно знижується, залишаючи тільки інформацію про такі зв'язки.

Таким чином, залежно від мети застосування договірному регулюванню та від намірів учасників відносин, інформаційна функція може виходити на перший план, або залишатися «в тіні» регулятивної, охоронної чи забезпечувальної функцій. Форми договірному регулюванню відображають інформацію, яка дає можливість дисциплінувати учасників відносин, зафіксувати юридичні факти надати волевиявленню об'єктивну форму, тобто з однієї сторони виконує функцію фіксації фактів урегульованості та врівноважування інтересів, з іншої – відображає динаміку всіх суспільних відносин і надає можливість наукового аналізу та відтворення стану, як суспільства в цілому, так і окремих його суб'єктів, як окремих індивідів так і усякого роду колективних утворень, у тому числі держав у різні періоди їх існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радько Т.Н. Теория государства и права : учеб. – 2-е изд. – М. : Проспект, 2009. – С. 334.
2. Підпригора О.А. Цивільне право: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Вентурі., 1997. – 480 с.
3. Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
4. Красавчиков О.А. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание и функции // Гражданско-правовой договор и его функции. – Свердловск, 1980. – С. 111.
5. Демин А.В. Общие вопросы теории административного договора. – Красноярск, 1980. – С. 60.
6. Пугинский Б.И. Теория и практика договорного регулирования. – М. : Зерцало-М, 2008, 2008. – 224 с.
7. Алексеев И.С. Понятия та функції цивільно-правового договору // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 7–10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10aicpd.pdf>
8. Мілаш В.С. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов: монографія. – Х.: ФОП Вапнярчук, 2007. – 440 с.
9. Некрасова М.Е. Договор как теоретико-правовая категория : дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2004. – С. 47.